

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJOS 74 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO AIŠKINAMASIS RAŠTAS

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, įstatymo projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos Seimo Ateities komitetas, būdamas sudarytas iš visų Seime veikiančių frakcijų atstovų, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 58¹ straipsnio nuostatomis veikia kaip politinio lygmens diskusijų platforma, kurioje įvairiais formatais ir apimtimi yra sudarytos galimybės plačiai diskusijai valstybei svarbiais klausimais. Vienas tokių svarbių klausimų buvo iškeltas 2021 m. pradžioje – konstitucinės raidos ir galimų Konstitucinių pokyčių veiksmų planas. Šiame kontekste be kitų svarbių galimų Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisų buvo nuspręsta Ateities komitete ieškoti ir politinio konsensuso dėl Konstitucijos pataisų, kuriomis būtų įgyvendintas Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą* (Nr. 34932/04).

Atsižvelgdamas į tai, Ateities komitetas 2021 m. gegužės 14 d. sprendimu Nr. 122-S-4 „Dėl Respublikos Konstitucinės raidos“ pakvietė visuomeniškai aktyvius konstitucinės teisės ekspertus – Mykolo Romerio universiteto Tarybos pirmininką prof. dr. Egidijų Jarašiūną, Mykolo Romerio universiteto prof. dr. Vytautą Sinkevičių, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros doc. dr. Vaidotą Vaičaitį ir Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto doc. dr. Tomą Berkmaną dalyvauti Ateities komiteto, kaip politinio lygmens dėl konstitucinių pataisų diskusijų platformoje.

Konstitucinės teisės ekspertams diskusijose radus konsensuą dėl Konstitucijos 74 straipsnio pakeitimo ir pateikus konkrečią keistinos konstitucinės normos formuluotę, diskusijos perkeltos į politinį lygmenį, t. y. per komitete esančius frakcijų atstovus įtraukiant ir Seimo frakcijas.

Ateities komitetui sutelkus Seimo frakcijų atstovus ir frakcijoms aptarus konstitucinės teisės ekspertų suformuluotus Konstitucijos 74 straipsnio 2 dalies variantus, rastas bendras konsensusas dėl konkrečios formuluotės.

Taigi, siūlomu Konstitucijos 74 straipsnio pakeitimo įstatymo projektu (toliau – Įstatymo projektas) siekiama įgyvendinti EŽTT Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimą byloje *Paksas prieš Lietuvą* (Nr. 34932/04), kuriuo Lietuva pripažinta pažeidusi Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) pirmojo protokolo 3 straipsnį, garantuojantį teisę į laisvus rinkimus, dėl pareiškėjo „pasyviosios“ rinkimų teisės būti renkamam į įstatymų leidybos instituciją apribojimo nuolatinio ir negrįžtamo pobūdžio.

Lietuva nuo pat 2011 m. neįgyvendina Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimo, o nuo 2014 m. rugsėjo 25 d. Europos Tarybos Ministrų Komitetas, prižiūrintis EŽTT sprendimų vykdymą, minėto sprendimo atžvilgiu taiko sustiprintą vykdymo priežiūrą, sistemingai viešai sprendimo vykdymą svarstydamas Ministrų Komiteto žmogaus teisių posėdžių debatuose, taip pat priimdamas EŽTT sprendimo nevykdančios valstybės narės atžvilgiu atitinkamus įvykdyti sprendimą raginančius sprendimus. 2018 m. gruodžio 4-6 d. Ministrų Komiteto 1331-ajame Žmogaus teisių posėdyje Ministrų Komitetas Lietuvos atžvilgiu pirmą kartą pritaikė tarptautinę sankciją – priėmė tarpinę rezoliuciją dėl itin ilgai užtrukusio šios bylos vykdymo proceso. Tarpinės rezoliucijos priėmimas reiškia konstatavimą, kad Lietuva nepaiso esminės dalies tarptautinių įsipareigojimų, kylančių iš narystės Europos Taryboje. Tarpinėje rezoliucijoje Ministrų Komitetas primygtinai paragino atsakingas valdžios institucijas suintensyvinti pastangas siekiant užtikrinti, kad reikalingos Konstitucijos pataisos būtų priimtose. Paskutinį kartą byla svarstyta 2020 m. rugsėjo 1-3 d. vykusiam Ministrų Komiteto 1377-ajame posėdyje, kurio metu priimtame sprendime Ministrų Komiteto sekretoriatas instrukuotas parengti naujos tarpinės rezoliucijos projektą Lietuvos atžvilgiu tuo atveju, jei iki būsimo bylos svarstymo minėtame įstatymų leidybos procese neįvyktų apčiuopiamo progreso. EŽTT sprendimo byloje *Paksas prieš Lietuvą* vykdymo aptarimas

ir vertinimas yra įtrauktas į 2021 m. birželio 7-9 d. vykšančio Ministrų Komiteto 1406-ojo posėdžio darbotvarkę.

Įstatymo projektu siūlomomis Konstitucijos pataisomis siekiama užtikrinti teisės į laisvus rinkimus įgyvendinimą, įgyvendinti minėtą EŽTT sprendimą ir išvengti tarptautinių sankcijų Lietuvos atžvilgiu taikymo.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymo projektą inicijuoja Seimo narių grupė.

3. Dabartinis Įstatymo projekte aptartų teisinių santykių reguliavimas

Konstitucijos 74 straipsnyje nurodoma, kad Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus, Seimo narius, šturksčiai pažeidusius Konstituciją arba sulaužiusius priesaiką, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas 3/5 visų narių balsų dauguma gali pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą. Tai atliekama apkaltos proceso tvarka, kurią nustato Seimo statutas.

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime išaiškinta, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, kai asmuo, kurio Seimo nario mandatą už šturksčių Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą buvo panaikintas apkaltos proceso tvarka, taip pat asmuo, kuris už šturksčių Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą buvo pašalintas iš Respublikos Prezidento, Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjo, Aukščiausiojo Teismo pirmininko ir teisėjo, Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjo pareigų, pagal Konstituciją *niekada* negali būti renkamas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, negali užimti Konstitucinio Teismo teisėjo, Aukščiausiojo Teismo teisėjo, Apeliacinio teismo teisėjo, kito teismo teisėjo, Vyriausybės nario, valstybės kontrolieriaus pareigų, t. y. negali užimti tokių Konstitucijoje nurodytų pareigų, kurių ėjimo pradžia pagal Konstituciją yra susieta su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu.

Pagal Konstituciją prisiekti turi Respublikos Prezidentas, Seimo nariai, Vyriausybės nariai, Konstitucinio Teismo teisėjai, kitų teismų teisėjai, valstybės kontrolierius.

Be to, Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime konstatuota, kad iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies Lietuvos Respublikai kyla pareiga pašalinti Konvencijos pirmojo protokolo 3 straipsnio nuostatų nesuderinamumą su Konstitucijos, *inter alia* jos 59 straipsnio 2 dalies ir 74 straipsnio, nuostatomis. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisinė sistema grindžiama Konstitucijos viršenybės principu, vienintelis būdas pašalinti šį nesuderinamumą – priimti atitinkamą (-as) Konstitucijos pataisą (-as).

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir laukiami teigiami rezultatai

Siekiant pašalinti Konvencijos pirmojo protokolo 3 straipsnio nuostatų nesuderinamumą su Konstitucijos nuostatomis ir panaikinti teisės būti renkamam Seimo nariu apribojimo nuolatinį ir negrįžtamą pobūdį, Įstatymo projektu siūloma papildyti Konstitucijos 74 straipsnį nuostata, kad asmuo, kurį Seimas už šturksčių Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą apkaltos proceso tvarka pašalina iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, gali užimti Konstitucijoje nurodytas pareigas, kurių ėjimo pradžia pagal Konstituciją yra susieta su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu, kai nuo Seimo sprendimo, kuriuo asmuo buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar panaikintas jo Seimo nario mandatą, praėjo ne mažiau kaip dešimt metų.

Siūlomas 10 metų draudimo užimti Konstitucijoje nurodytas pareigas terminas, manytina, būtų proporcingas ir leistų tinkamai atsižvelgti į EŽTT 2011 m. sausio 6 d. sprendime byloje *Paksas prieš Lietuvą* pateiktus išaiškinimus dėl „pasyviosios“ rinkimų teisės į parlamentą ribojimo. Taigi pagal siūlomą Konstitucijos 74 straipsnio papildymą šis EŽTT sprendimas būtų įvykdytas visa apimtimi.

Kartu pastebėtina, kad Įstatymo projektu siekiama sudaryti teises prielaidas asmeniui, kurį Seimas už šturksčių Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą apkaltos proceso tvarka

pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino Seimo nario mandatą, ne tik būti renkamam Seimo nariu, bet ir eiti Konstitucijoje nurodytas pareigas. Taigi Įstatymo projekte nurodoma, kad toks asmuo galės užimti Konstitucijoje nurodytas pareigas, kurių ėjimo pradžia pagal Konstituciją yra susieta su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu. Pažymėtina, kad tokiu atveju projektu yra atsižvelgiama ir į Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 110-ojoje sesijoje priimtas 2014 m. kovo 25 d. išvadas (angl. *Views adopted by the Human Rights Committee at its 110th session*) (pranešimo Nr. 2155/2012), kuriose buvo konstatuota, kad Lietuva pažeidė Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 25 straipsnio b ir c punktuose įtvirtintas R. Pakso teises. Pagal Pakto 2 straipsnio 3 dalies a punktą valstybė, Pakto Šalis, privalo užtikrinti autoriui veiksmingas teisinės gynybos priemones, įskaitant draudimo autoriui visą gyvenimą būti renkamam prezidentu, užimti Ministro Pirmininko ar ministro pareigas svarstymą iš naujo, atsižvelgiant į valstybės, Pakto Šalies, įsipareigojimus pagal Paktą. Be to, valstybė, Pakto Šalis, privalo imtis veiksmų, kad ateityje būtų išvengta panašių pažeidimų.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus Įstatymo projektą, bus sudarytos teisinės prielaidos asmeniui, praėjus santykinai ilgam laiko tarpui (10 metų) po konstitucinės sankcijos pritaikymo, t. y. po pašalinimo iš užimamų pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimo apkaltos proceso tvarka už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, vėl įgyti teisę užimti Konstitucijoje nurodytas pareigas, kurių ėjimo pradžia pagal Konstituciją yra susieta su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu. Tokiu būdu bus užtikrinamas Konvencijoje nustatytos teisės į laisvus rinkimus įgyvendinimas, taip pat bus įvykdytas EŽTT 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą*.

Priėmus Įstatymo projektą, neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Galima priimto įstatymo įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai

Įstatymo projekto priėmimo poveikis kriminogeninei situacijai, korupcijai nenumatomas.

7. Galima įstatymo įgyvendinimo įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymo projekto priėmimas įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, teisės aktai, kuriuos būtina priimti, galiojantys teisės aktai, kuriuos reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus Įstatymo projektą, reikės pakeisti Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų, Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymus.

10. Įstatymo projekto atitiktis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimams, Įstatymo projekto sąvokų ir jas įvardijančių terminų įvertinimas Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

Įstatymo projektas atitinka Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimus. Įstatymo projekte neapibrėžiami nauji terminai.

11. Įstatymo projekto atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams

Įstatymo projektas įgyvendina Konvencijos nuostatas. Įstatymo projektu nėra įgyvendinami Europos Sąjungos teisės aktai.

12. Įstatymui įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, šių aktų rengėjai ir parengimo terminai

Priėmus Įstatymo projektą ir pakeitus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų ir Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymus, gali prireikti keisti galiojančius įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus.

13. Valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšos, kurių prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais).

Įstatymo projekto priėmimas papildomų valstybės biudžeto lėšų nepareikalaus.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados
Negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis
Seimo narys, apkalta, priesaika.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai
Nėra.

Seimo nariai:

1. Raimundas Lopata
2. Virgilijus Alekna
3. Andrius Bagdonas
4. Romualdas Vaitkus
5. Eugenijus Gentvilas
6. Arminas Lydeka
7. Juozas Baublys
8. Edita Rudelienė
9. Jonas Varkalys
10. Stasys Šedbaras
11. Viktorija Čmilytė-Nielsen
12. Rūta Miliūtė
13. Lukas Savickas
14. Algirdas Sysas
15. Gintautas Paluckas
16. Vilija Targamadžė
17. Eugenijus Sabutis
18. Vidmantas Kanopa
19. Vytautas Gapšys
20. Linas Jonauskas
21. Kęstutis Vilkauskas
22. Liudas Jonaitis
23. Julius Sabatauskas
24. Ričardas Juška
25. Ieva Kačinskaitė-Urbonienė
26. Simonas Gentvilas
27. Viktoras Pranckietis
28. Rasa Budbergytė
29. Tomas Bičiūnas

30. Stasys Tumėnas
31. Orinta Leiputė
32. Ieva Pakarklytė
33. Jurgis Razma
34. Artūras Žukauskas
35. Vytautas Mitalas
36. Silva Lengvinienė
37. Antanas Vinkus
38. Kristijonas Bartoševičius
39. Kasparas Adomaitis
40. Valdemaras Valkūnas
41. Algirdas Butkevičius
42. Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė
43. Laurynas Kasčiūnas
44. Vytautas Kernagis
45. Paulė Kuzmickienė
46. Laima Nagienė
47. Jonas Jarutis
48. Valius Ažuolas